մասին։ Բայց ափսոս որ մեր գաւառական թղթակիցները լռում են և չեն աշխատում մանրամասնաբար տեղեկութիւններ տալ «Մշակին» որպէս զի սա փոքր առ փոքր մշակի և պարզի հարցը։»

—

ԱՇՏԱՐԱԿԻՑ մեզ գրում են. «Անցեալ տարի մեր գիւղում մի պակ պէտք է կատարվէր, բայց Լէմմանից արգելվեցաւ չբնաս համարվելու համար։ Այժմ, լսում ենք, որ այդ պակը գլուխ բերեցին շնորհիւ մի քանի հարիւր բուրլ գումարի, որ ուղարկվեցաւ Մանկուեանն և Պոտիփանի աղային։ Համարձակվում ենք Վեհափառ Կաթողիկոսի ուշադրութիւնը դրաւիրել այս զեղծումների վրայ։»

—

ԲԱԳԻՇԻՑ մեզ հաղորդում են որ այս տարի պատրաստվում են այդ քաղաքի մի քանի խելացի երիտասարդներ բարեգործական նպատակով թատրոնական նրրկայացումներ տալ։

—

Մեզ հաղորդում են Բաղուից որ սրանից մի քանի ամիս առաջ այդ քաղաքում վախճանվեցաւ պ. Դուլգաչենանց, որ փաստաբան էր։ Ասում են որ նա թողել է մի ձեռագիր զբրուած «Պանդուխտ» անունով։ Թղթակիցը խորհուրդ է տալիս այդ գրուածքը ուղարկել «Գիրքերի դրատարական» Թիֆլիսի հայոց ընկերութեանը, որպէս զի այդ ձեռագիրը քննվի և եթէ արժանի է տպագրութեան, մեր միւս ցիրուցան եղած գրուածների պէս չանհետանայ։

—

Կենդանիների հովանաւորութեան Թիֆլիսի ընկերութեան պ. պ. անդամները հրաւիրվում են ներկայ գտնվել հերթական ընդհանուր ժողովին սեպտեմբերի 20-ին երեկոյեան 7½ ժամին գիւղատնտեսական ընկերութեան բնակարանում Ալեքսանդրեան այգու մէջ։ Պարապմունքի առարկաներն են. ապաստարան շների համար, Պավլովի բեռիարը կենդանիների հովանաւորութեան գերմանական ընկերութիւնների գործունէութեան մասին, նոյնը Զեհկովիչի կենդանիների հովանաւորութեան Բրիւսելի ընկերութեան գործունէութեան մասին, պ. Մամիկօնովի Նիւբրի ընկերութեան մասին և ընկերութեան մէջ կանանց մասնաժողով հիմնելու մասին։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅ-ԿԱԹՈԼԻԿՆԵՐԸ ԹԻՒՐՔԻԱՅՈՒՄ

—

Մեր Կաթոլիկ ազգայնոց գործերը՝ Գեր. Ազարեանի պայծառ խոստումներուն հակառակ՝ նորէն կնճռոտվել սկսած են։ Դրժգոհութիւնը՝ նոյն իսկ Հասունեան կուսակցութեան մէջ ծաւալելով, Գեր. Ազարեանի Պատրիարքական ընտրութեան օրինաւորութիւնն իսկ կը ժխտուի։ Ընտրութիւնը պարզապէս մեքենայութեանց արդիւնք է կ'ըսեն. Մայրաքաղաքէս ասած անտի հաւաքեալ քանի մը հարիւր քուէ, նոյնպէս ամիսներ առաջ գաւառներէն բերելով տրուած և ասպարիսուած քանի մը քուէներ, Գեր. Ազարեանն յաթոռ պատրիարքութեան բարձրացուցած են ապօրէն և անկանոն կերպիւ։

Վարչական խորհրդոյ անդամց ընտրութիւնն ալ ոչինչ նուազ ապօրէն և անկանոն կերպիւ կատարուած է կըսեն. ընտրողներէն ոմանք, որք Պատրիարքական ընտրութեան չէին մասնակցած, այն է Յօհաննէս էֆէնտի Զամշեան, Միքայէլ էֆէնտի Բորթուքալեան և Յօհաննէս էֆէնտի Սարգիսեան, անմիջապէս հրաժարական տուած էին, ընտրեալներէն ոմանք ալ անցեալ ուրբաթ օրը՝ փոթորկալից նստէ մ'զկիր՝ հրաժարական տուած են։ Այս վերջիններն են, նոյն իսկ Պատրիարքին եղբայրն Արիստակէս էֆէնտի Ազարեան, Յօհաննէս էֆէնտի Ալլահվէրտեան, Օնոիկ պէյ Մըսըրլեան և Եավէր փաշա Թէնկեան, որք՝ ինչպէս յայտնի է՝ վերոյիշեալ երեք հրաժարկոց հետ Հայ Կաթոլիկի հասարակութեան ամենէն ընտիր և նշանաւոր անձնականութիւններն են։

«Սթամբուլ» լրագիրն՝ իւր երէկուան թուով այս խնդրոյն վրայ հրատարակած խորհրդածութիւնն հետևեալ տողերով կը վերջացնէ։

«Պատրիարքին անձնականութիւնն առաջին տեղին բռնած է այս վէճի մէջ, ինչպէս Հասունեան վէճին մէջ, որ իսպառ մոռցուած կը կարծուէր։

«Ամէն բան համաձայնութեան կոչին էր. անձ մը միայն կրնար արգելք լինել այդ համաձայնութեան. և ահա ճշդիւ այն է որուն թոյլ տրուեցաւ Պատրիարքական գահը նստիլ։

«Գեր. Ազարեան, իւր երկնաւոր տիրոջը պէս, և այս է իւր միակ բաղդաւորութեան կէտը քրիստոնէութեան հիմնադրին հետ, նոյն իսկ իւր ազգատոհմին մէջ հակառակորդներ գտաւ։

«Ոչ ոք կրնայ ուելի լաւ գնահատել զոր, քան թէ նոքա մերձաւորներն։»

«Սթամբուլ» իւր երէկուան թուով կ'ըսէ թէ Հայ-Կաթոլիկ հասարակութեան մէջ նորէն տարաձայնութիւնը սկսած են։ Ինչ որ արդէն զուշակելի էր, շուտով իրականացած է։ Ազարեան Սրբազանի բացարձակ իշխանութիւնն այնպիսի կերպիւ մը կը սկսի երևան գալ, որ Հասունեանի աներոտմամութեան այն գեղեցիկ (?) օրերը մոռցման մէջ կը թողու։ Նոր կարդինալին ստացած պատիւներն անհանգստութիւն կը պատճառեն Ազարեան Սրբազանին, որ գայն գերազանցել կ'ուզէ, ուստի ուրբաթ օրը Պատրիարքը չը կրցաւ այլ ևս ինքզինքը զսպել, որով ազգային խորհրդոյ անդամց մեծ մասն հրաժարեցան, և հասարակութեան երևելիները բոլոր բարձին Պատրիարքին չափազանց պահանջմանց և մեքենայութեանց դէմ։

(Մասիս)

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

—

Գերմանական լրագիրները հաւատացնում են, որ կայսրների տեսակցութեան ժամանակ Դանցիգի մէջ ոչ թէ գաղնակցութիւն, այլ համաձայնութիւն է կայացել։ Պաշտօնական «Corresp. Provinz» հաւատացնում է, որ այդ համաձայնութիւնը կարգացնէ եւրօպական խաղաղութիւնը և միջոց կը տայ կառավարութիւններին ամբողջապէս նուիրվել ներքին գործերին և խնդիրներին։ Եթէ ճշմարիտ կայսրների տեսակցութեան հետևանքը այդ է եղել, ուրեմն զանազան կողմերից յայտնված երկիւղը ոչինչ նշանակութիւն չի ունենայ։ Մեծ ժողովուրդները մոռնալով միմեանց իրանց թագաւորների միջնորդութեամբ այնքան շատ ներքին գործեր ունեն, որ դաշնակցութիւններ չեն կապի արտաքին կողմնակի նպատակների համար։ Ժամանակից է այժմ մի բարերար կարգադրութիւն մեր գիւղացիների վերաբերմամբ— նրանց հողաբաժինները յետ գնել տալը կալուածատիրոջից։ Կարգադրութիւնը վերին ատիճանի խելացի է, գիները շատ չափաւոր։ Ոռոգանվող և պարտիզային հողերը գնահատված են դեսեատինը 26 բուբլի, իսկ չոռոգանվողները 17 բուբլի և պակաս։ Մի խօսքով դա մի մեծ բարիք է գիւղացիների համար։»

Այս տողերից ցնցերցողը կը նկատի նախ ինչ է նշանակում փոքր ի շատ համակրել ժողովրդի ընդհանրութեանը։ Միւս կողմից նա կը նկատի, որ կալուածական խնդիրը յարուցված է ոչ միայն Երևանեան, այլ և միւս նահանգներում, թէև մինչև այժմ մեր լրագիրների թղթակցութիւնները այդ մասին ոչնչչ չեն հաղորդում։ Զարմանալի հասարակական անտարբերութիւն։ Նոյնպէս թղթակցութիւններ չերեցան մինչև այժմ Նախիջևանի մօտ կատարված փնալալայ խանի իր գիւղերի հետ առանձին կարգադրութիւնների մասին։ Նա, կարծեմ, իրանից կախված բոլոր գիւղերը յանձնել է տերութեան և դրա փոխարէնը ստանում է տարեկան մի նշանաւոր վարձաբերութիւն։ Իմ ունեցած տեղեկութիւնները հարուստ չեն, որ ես կարողանայի ճիշդ հաղորդել մանրամասները—բայց կարելի է կարծել, որ դա գիւղական հողաբաժին յետ գնել տալու մի օրինակն է։

Կռվասում հողի պտղաբերութիւնը մեծ կախումն ունի ոռոգանելու ջրից։ Կարելի է անապատ դարձնել ամբողջ ծակած երկիր, զրկելով նրան միայն ջրից։ Այդ պատճառաւ պէտք է հողաբաժին յետ գնելու ժամանակ՝ մեծ ուշք դարձված լինի ջուր բաժանելու իրաւունքի վրա. պէտք է այնպէս կարգադրել, որ յետոյ տարաձայնութիւններ և չարգործութիւններ տեղի չունենան գիւղացիների թէ միմեանց մէջ և թէ դէպի կալուածատէրը։ Վերև բերած տողերից ակնյայտ է, որ ոռոգանվող և չոռոգանվող հողերի գնահատութեան մէջ զանազանութիւն է դրված արդէն. բայց հարկաւոր ենք հանրամատ նկատել, որ այնտեղ լիլված 25 և 17 բուբլին պատկանում են միայն նահանգի մի մասին, միւս մասներում գուցէ նրանք զանազանվում լինեն։

Մենք մոռացութիւն չունենք այստեղ թէել բոլոր այն հետաքրքրական խնդիրները, որոնք պէտք է լրագրական թղթակցութեան, հասարակական քննադատութեան նիւթ լինէին այս բոպէին։ Մեր նպատակն է, պարզելով կամ քննելով խնդրի մի որ և է կողմը— ցոյց տալ և ընդհանուրի քննադատութեան կարևորութիւնը։ առ այժմ այս կարելի է միայն, քանի որ նիւթ չունենք թատրերական համար, իսկ եղած տեղեկութիւնները կցկտուր են։ Զորօրինակ. ինչ կերպ պէտք է կարգադրվեն և յետ գնվեն ամբոնցի արօտատեղիները (եյլաղ). ինչպէս պէտք է գնահատվեն գիւղից շատ հեռու ընկած նրա սեփական հողերը, որոնք նոյն իսկ այդ հեռու լինելու պատճառով վարձով են տրվում և այլն։

III

Հողը Լժան գնահատելով — կալուածատէրն մեծ վնաս է հասնում, ասում են ամեն կողմից։ Զարմանալի է, որ այդ ցաւակցութիւնը յայտնվում է կալուածատիրոջ վերաբերմամբ։ Նրա մասին հոգսը շատերին դրաւեցնում է մեր աւօրեայ քաղաքի ծանօթներից։ Ինչու մի և նոյն ժամանակ մտքի չէ գալիս և մեր խեղճ գիւղացին։ Ինչու ուրախութեան աղաղակը այնքան բարձր չէ, որ խլացնէր կալուածատիրական լալականներին։ Եւ ինչ ուրախութիւն կարող է զգալ մի վաճառական, որ երբէք չը գիտէ թէ ինչ բան է էապէս մասնակից լինելը ընդհանուր ժողովրդական բարօրութեան և զարգացման բաւականին թանգ գնով։ Բայց զարունքից հանգամանքները փոփոխութիւն ստացան, ամեն տեղ հացաբոյսերը սկսեցին կանոնաւոր աճել և առատ հունձեր խոստանալ։ Հացավաճառների յոյսերը չարդարացան—նրանց ահագին պաշարները աւելորդ դուրս եկան և նրանցից ոչ հաց ստացածները մինչև անգամ վախեցան վնաս կրելուց։

Հացավաճառները վախենալով մի այսպիսի չարիքից, ջուրը բացվելուն պէս իսկոյն ուղարկեցին իրանց գործակատարներին հարաւային նահանգները ճիշտ տեղեկութիւններ ժողովելու համար։ Ահա գործակատարները քննել—նայել են և յետ են դառնում իրանց տէրերի մօտ. չոգենաւը մօտիկանում է Իրիվնակ քաղաքին. հացավաճառները դուրս են թափվել վագոնի ափը և սպասում են չոգենաւին՝ թէ ինչ լուր է բերել նրանց համար։ Գեռ չոգենաւը չէ մտնել նաւահանգիստին, անհամբեր վաճառականը բարձրաձայն կանչում է գործակատարին հեռուից։

—Հը. ինչ է, ինչ լսացար։

—Բանը վատ է, պատասխանում է գործակատարը տխուր ձայնով։

—Ինչպէս թէ վատ է, միթէ ամեն տեղ առատութիւն է։

—Ամեն տեղ։

—Եւ միթէ ոչ մի տեղից յոյս չը կայ։

—Ոչ մի տեղից, պարոնս, ամեն տեղ էլ առատ հունձ են սպասում։

Եւ այդպէս մերձաւորաբար խօսում են և միւս հացավաճառները իրանց գործակատարների հետ, իրանց կողմից անկեղծաբար վշտանալով տարվայ առատութիւնից։

Հասկանալի է այժմ թէ որչափ կարող են աղաւաղվել մարդկային հասկացողութիւնները և բարոյական տրամադրութիւնը նայելով թէ ինչ տեսակ շահեր է մարդ պատռում. հասնիմատ ազգային ժողովրդական ընդհանուր օգուտներին՝ թէ ընդհակառակը։

Ինչ յարաբերութիւն ունեն ասածներս կալուածական խնդրի հետ, գուցէ հարցնէ ընթերցողը։— Այն յարաբերութիւնը, որ և կալուածական խնդրում մի և նոյն սխալ, միակողմանի և վնասակար դատողութիւններ են գործ դրվում Ականջ դրէք դուք Երևանի կալուածատէրերին և յետոյ ճշմարտութեան և արդարութեան համար մտածեցէք։ Գտնէ ես առիթ ունեցայ ծանօթանալու կալուածատիրական այդ տրամադրութեան հետ։ Կալուածատէրը մինչև անգամ անմտութիւն էր համարում գիւղացու վրա մտածելն անգամ. նա մտերիմ կերպով հրաւիրում էր մի ծանօթ ուսանողի զառնալ հայրենիք և պաշտպանել կալուածատէրերի առաջարկութիւններ։ Եւ այդպիսի գործը քիչ էր մնում, որ անուանէր հայրենասիրութիւն, ազգասիրութիւն։ —Այո. և Իրիվնակի հացավաճառը հասաւ այն տեղը, որ ամբողջ երկրի առատութիւնը— անվանեց թշուառութիւն և ի հարկէ շատ ուրախ կը լինէր, եթէ սովի արհաւիրքը սաստկանային էլ աւելի և նա կարողութիւն ունենար աւելի թանգ ծախել իր ժողոված հացը։ Երևանի կալուածատէրը զարմանում էր տերութեան մի քանի կարգադրութիւնների վրա կալուածական խնդրի վերաբերմամբ և չէր կարողանում բմբռնել ոչ մի կերպով, որ ամբողջ ազգաբնակութեան շահերը աւելի բարձր են և կարևոր, քան առանձին անհատներինը։ Եւ իւրաքանչիւր բոլոր հասարակ էր թշնամութիւն նրա դէմ, ուստի և հայրենիքի դէմ, և այսպիսի վարմունքը համարում էր տերութեան գործիք լինելու ցանկութեան հետևանք...

Բայց տեսէք այժմ ինչ նոր լոյս է ծագում այս հետևեալ մի քանի տողերից, որ մասնաւոր նամակից հանում ենք այստեղ։ Նամակը գրած է Շուշու մօտից, հայ գիւղացուն փոքր ի շատ հասկացող մի մարդ։ Ահա նրա իսկական խօսքերը։ «Մեզանում տերութեան կողմից մոցնվում է այժմ մի բարերար կարգադրութիւն մեր գիւղացիների վերաբերմամբ— նրանց հողաբաժինները յետ գնել տալը կալուածատիրոջից։ Կարգադրութիւնը վերին ատիճանի խելացի է, գիները շատ չափաւոր։ Ոռոգանվող և պարտիզային հողերը գնահատված են դեսեատինը 26 բուբլի, իսկ չոռոգանվողները 17 բուբլի և պակաս։ Մի խօսքով դա մի մեծ բարիք է գիւղացիների համար։»

Ինչպէս ասացինք, գիւղացիներ ամենքն էլ ուրախ են։ Ինչ է նշանակում հասկանալ ժողովրդի ընդհանրութեանը